

یادداشتی در تسمیه

« اسفار »

سعید رجائی خراسانی

ابوبکر محیی‌الدین محمد بن علی حاتمی اندلسی، معروف به ابن عربی، از پایه‌گذاران علم عرفان است. او در سال ۵۶۰ هجری در مورسیه (اسپانیا) به دنیا آمد. جوانی را در اندلس گذرانید و سپس به مشرق سفر کرد و سرانجام در دمشق رحل اقامت افکند. دو بار خانه خدا را زیارت کرد. در سال ۶۳۸ در دمشق از دنیا رفت و در کوه قاسیون به خاک سپرده شد.^۱ ابن عربی بیش از دو بیست، و بنا بقولی بیش از چهار صد کتاب و رساله دارد. مشهورترین آنها فتوحات مکیه، فصوص الحکم و مجموعه رسائل اوست که به سال ۱۳۹۶ هجری در هندوستان به چاپ رسیده. یکی از این رسائل کتاب الاسفار اوست که رساله کوچک و مجملی بیش نیست.

ابن عربی در بسیاری از عرفا و فلاسفه پس از خود تأثیر عمیق داشته که از آن جمله صدرالمتألهین شیرازی فیلسوف شهیر و کم نظیر اسلامی است. تأثر صدرالدین از ابن عربی مورد اتفاق بسیاری از محققان و صدرا

۱- شرح حال ابن عربی را در *روضات الجنات*، ص ۷۳۲، *ریحانة الادب*، جلد سوم ص ۴۹۶-۴۹۸، مقدمه آقای دکتر سید حسین نصر بر رساله سه اصل ملا صدرا، ص ۱۳، *فلسفه شرقی* مهرداد مهرین ص ۴۳۰-۴۳۱، و در تصوف ترجمه مؤلف اخیر و در *تغیث نامه دهخدا*، مجلد آ - ابوسعید، ص ۳۳۰ مطالعه فرمائید.

شناسان می‌باشد^۱. اشتغال و استغراق ملا صدرا در عرفان هم که بی‌شک انگیزه مخالفت قشربون زمانش بود و فیلسوف را به انزوا و اختفا درقریه کهنک وا داشته از مسلمات تاریخ زندگی اوست. به‌علاوه اشاره‌های متعدد ملا صدرا در مباحث مختلف اسفار به آراء ابن عربی که بحث آن در این مختصر مقصود نیست بهترین مؤید تأثر او از ابن عربی است.

لذا می‌توان گفت که صدرالمتالین شیرازی در تسمیه شاهکار مشهور و بی‌بدیل خود یعنی اسفار، به ابن عربی تأسی جسته. در تأیید این نظر علاوه بر مشابهت اسمی دو کتاب و تأثر صدرالدین از ابن عربی، کافی است توجیهی را که آن فیلسوف عالی‌قدر برای تسمیه اثر خود در مقدمه اسفار بیان می‌کند با مقدمه اسفار ابن عربی مقایسه کنیم. ملا صدرا در مقدمه اسفار چنین می‌گوید:

ان للسالك من العرفاء والاولياء اسفاراً اربعة. احدها
السفر من الخلق الى الحق و ثانيها، بالحق في الحق. و
السفر الثالث يقابل الاول لانه من الحق
الى الخلق و الرابع يقابل الثاني من وجه لانه
بالحق في الحق. فرتبت كتابي هذا طبق
حركاتهم في الانوار و الآتار على اربعة اسفار و

۱- به مقدمه آقای دکتر سید حسین نصر بر رساله سه اصل ص ۱۹، و مقدمه آقای محمد تقی دانش‌پژوه بر کسر اصنام الجاهلیه ص ۱۹-۲۱ و به اعیان الشیعه مرحوم سید محسن امین، الجزء الخامس والأربعون ص ۱۱۷-۱۱۹ و همچنین به کتاب زیر مراجعه فرمائید:

Nasr, S. H. ISLAMIC STUEIES, Beirut; Librairie du Liban, 1967, P. 130,

سمّيته بالحكمة المتعاليه في الاسفار العقلية^۱

ابن عربی در ابتدای کتاب الاسفار خود چنین می گوید :

فان الاسفار ثلاثة لارابع لها اثبتها الحق

عز وجل: سفرٌ من عنده و سفرٌ اليه و سفرٌ فيه^۲

ظاهراً صدر المتالیهن شیرازی، با تبحر کافی در فلسفه های پیش از خود، و پس از توصل به معرفت عرفانی و اشراقی از طریق عبادات و ریاضتهای شرعی، اسفار ابن عربی را بسیار مجمل و ناتمام یافته و درصدد برآمده که شرح مراحل کمال را نه چون ابن عربی درسه سفر، بلکه در چهار سفر مفصل بیان کند.

۱- شیرازی، صدرالدین محمد بن ابراهیم، *الحكمة العالیه في الاسفار العقلية الاربعه*، تهران، شرکت دارالمعارف الاسلامیه، ۱۳۷۸، ص ۱۳.

۲- ابن عربی، محیی الدین، *رسائل ابن العربی*، حیدرآباد الدکن، مطبعة دارالمعارف العثمانیه، ۱۹۳۸، الطبعة الاولى الجزء الثاني، کتاب الاسفار ص ۲.